

LAIŠKAI
LUCILIJUI

LUCIJUS ANĖJUS
SENEKA

Sofoklis

Senekos laiškų žinios

Laiškas lietuviams – nuo senų senovės pirmiausia daigas ar stiebelis, pranešantis pasauliui žinią apie augalo pasiryžimą būti šiame pasaulyje, jo norą ir galimybes augti, vešėti. Šiais laikais turbūt geriausiai žinomi svogūnų laiškai, tačiau kai kas dar atsimena dainos žodžius: *Atgis rūtelė iš šaknų, o lelijėlė – iš laiškų*, o didžiajame Lietuvių kalbos žodyne galima pasirinkti tokių sakinių: *Rudenį rugys turi išėiti į keturis laiškus, tai bus geri rugiai; Teliokas rankiojo žolę po vieną laiškėlį*. Atsiradus susižinojimo raštu papročiams, lietuviai laiškais pavadino pranešimus nešančius lakštus. Gražiai toji augalo ir žmogaus skelbiamos žinios paralelė išsakyta visiems žinomose Salomėjos Neries eilutėse: *Varputys laiškėlį kelia / Saulėn iš po sniego... / Nesulaukiu aš laiškėlio – / Mėnesiai prabėgo*.

Kai laiškai tapo įprasta žinių perdavimo priemone, Antikos laikais atsirado literatūrinių laiškų. Jie galėjo būti skirti realiems adresatams, bet juos publikuodami autoriai siekė didesnio skaitytojų būrio dėmesio. Pavyzdžiui, Plinijus Jaunesnysis įvairiems asmenims rašytuose laiškuose išsako savo nuomonę literatūros, politikos, moralės, buities ir kitais klausimais. Vieną tokio pobūdžio laiškų grupę sudaro filosofiniai laiškai. Žinoma buvus Platono ir Isokrato laiškų rinkinius, bet filosofinio laiško klasiku laikomas Epikūras. Laiškus rašė ir Epikūro mokiniai. Manoma, kad stoikai Panaitijas ir Poiseidonijas irgi buvo paskelbę savo laiškų, tačiau jie mūsų nepasiekę dingę laikų erdvėse.

Taigi Lucijus Anėjus Seneka (4 m. pr. Kr.–65 m. po Kr.), kurio laiškai čia pateikiami, turėjo filosofinio laiško pirmtakų ir pavyzdžių, gal galėjusių pasiūlyti šiokias tokias gaires (pvz., šiam žanrui būdingą neoficialumą, išsakymo intymumą), bet savo laiškų tematiką ir stilistiką rašytojas, žinoma, susikūrė pats. Visi jo laiškai paženklinti didaktikos

ženklų. Tai mokytojo laišškai. Jie nėra nei vadovėlis, nei paskaitos, nei pamokslai, o pokalbiai, kupini įtampos, aistros, siekių įtikinti ir adresatą, ir skaitytoją. Autorius vengia loginio nuoseklumo ir sistemingumo, retai gvildena vieną temą, sukurdamas tikroviškai plaukiančio, laiškui būdingo pašnekėsio imitaciją. Ramų pasakojimą keičia karštas įrodinėjimas, ironiją – pasipiktinimas. Pokalbiuose su Lucilijumi pibarstyta žavių kasdienybės smulkmenų (nuo ilgo gulėjimo sulipe, nebeišsivyniojantys knygų ritinėliai, alyvmedžių sodinimas, kasdienė mankšta, kelionė, liga, gumbuoti senų platanų kamienai, vynmedžių persodinimas, Romos pirčių garsai, aplankytų dvarų aprašymai, bičių darbai ir pan.), tačiau Senekos laišškai nėra reikalų laišškai. Jų tikslas – ne buitinio gyvenimo naujienų pranešimas. Nors autorius nėra taip nutolęs nuo tikrovės, kaip tos pačios filosofinės stoicizmo krypties atstovai Epiktetas ar Markas Aurelijus, bet kalbėdamas apie buitines detales jis neištirpsta kasdienybėje, nė valandėlei nepamiršta prisiimtų mokytojo pareigų: *Nereikia raginti, netgi patarti, kad akis suvoktų spalvas: baltą nuo juodos atskirs niekam nenurodinėjant. O sielai, priešingai, trūksta daugybės pamokymų, idant pamatytų, ką privalo nuveikti gyvenime* (Sen. Ep. XCIV. 19).

Siekdamas panaikinti tą trūkumą autorius perduoda mums daug įvairių patarimų: aiškina, kas yra laimė ir kaip ją pasiekti, kokias knygas verta skaityti ir kiek, skatina suvokti, kas yra draugai ir kam jie reikalingi, siūlo pagalvoti, ar verta leistis į turistines keliones, įtikinėja, jog privalome turėti kilnesnių tikslų nei pinigai bei turtas, ragina tuščiai nešvaistyti laiko, laikytis nuoseklumo ir pastovumo, tyčiojasi iš karjeros siekių ir garbės troškimo, smerkia vergavimą kūnui, godumą, šykštumą, girtuoklystę, malonumų vaikymąsi, akina nenuleisti rankų susidūrus su sunkumais. Moraliniai imperatyvai susiję su visuomeniniais. Kiekvienas žmogus yra didelio valstybės darinio dalis, jis turi vykdyti piliečio pareigas valstybei, aktyviai darbuotis jos labui. Seneka pateikia labai patrauklų doro žmogaus paveikslą: *Jei įstengtume pažvelgti į tobulo vyro sielą, kokį gražų, kokį šventą, kaip didingai ir romiai spindinti reginį pamatytume! Čia žibėtų teisingumas, ten narsa, o ten nuosaiiku-*

mas ir protingumas. Be to, į tą žėrėjimą įsilietų ir ūkiškumas, ir savitvarda, ir pakantumas, ir dosnumas, ir mandagumas, ir (kas tuo patikėtų?!) reta žmogaus vertybė – žmoniškumas. Kiek grožio, o gerieji dievai, kiek svarumo bei orumo pridėtų išvalgumas, nepriekaištingas skonis ir išskirtiniausia tarp jų visų savybė – didžiadvasiškumas! (CXV. 3).

Laiškų autorius neapsiriboja tikslu išmokyti garbingai gyventi. Jis taip pat aistringai siekia išmokyti garbingai mirti. Seneka drąsina nebijoti ne tik natūralios, bet ir prievartinės ar savanoriškos mirties. Jo laikai buvo tokie, kad dažnai žmonės, neteisingai įskūsti, jog vienaip ar kitaip yra įžeidę imperatorių, buvo pasmerkiami myriop ar patys nutraukdavo gyvenimą, tad tokie pamokymai buvo aktualūs. O pamokymai nebijoti natūralios mirties aktualūs visada, nes mirtis yra vienintelis dalykas, kuris tikrai ištiks kiekvieną žmogų, nors ir nežinia, ar jis dar už kalnų, ar ateis po akimirkos.

Ne tik šie, bet ir visi kiti aiškūs ir visiems suprantami Senekos patarimai reikalingi visais laikais, jie amžini. Beje, autorius pabrėžia, jog visi jo pamokymai subėga į vieną. Ir iš tiesų, jo laiškų žinia mums yra viena: svarbiausias žmogaus gyvenimo darbas – dorybės ugdymas savyje. Tam reikia iš sielos visiškai išguiti, raute išrauti visas ydas. Seneka kritikuoja tuos, kuriuos tenkina dalinis trūkumų atsisakymas ar sumažinimas. Jis – maksimalistas. Štai kokie dideli jo reikalavimai draugystei: *Kam įsigyju draugą? Kad turėčiau už ką numirti, kad turėčiau paskui ką sekti į tremtį, kad galėčiau savo krūtine ginti jo gyvybę ir paaukoti savąją. Tai, ką tu aprašinėji, yra ne draugystė, o sandėris, kuriuo siekiama naudoti ir žiūrima, ką galima gauti (IX. 10).* Autorius supranta, kad jo moralės reikalavimų kartelė iškelta labai aukštai tačiau įtikinėja, kad ji įveikiama: šis gyvenimas aukštai, bet pasiryžusiam yra pasiekiamas (LXIV. 5). Pirmiausia reikia panorėti (LXXX. 40), tačiau noro ir dorybės principų suvokimo neužtenka, žmogus turi padaryti juos savastimi: *Bet net aiškius dalykus reikia įtvirtinti ir kasdieniais apmąstymais giliau įsikalti, nes dorus užmojus sunkiau išsaugoti, negu užsimoti. Reikia būti atkakliam ir nuolatos mokantis kaupti jėgas, kol geri norai virs dvasios*

vertybėmis (XVI. 1). Gerai pažindamas žmogaus prigimtį, autorius supranta, kad syki išgirsti žodžiai netrukus išgaruos iš galvų, todėl sukęs apsukęs grįžta prie to paties, vis pakartodamas pamokymus, idant jie įstrigtų sieloje ir taptų gyvenimo vedliais: *Tiems, kurie tau sakys: „Ar ilgai dar kartosi tą patį?“, atsakyki: „Tai aš turėčiau jus klausti: „Ar dar ilgai vis taip pat nusidėsite? Norite, kad vaistai baigtųsi anksčiau negu ydos? Aš dar smarkiau ir atkakliau kalbėsiu, nes jūs nenorite girdėti. Gydymas tada pradeda būti naudingas, kai gydomas apmiręs kūnas ima jausti skausmą. Net jums ir nenorint, teigsiu tiesą, galinčią padėti. Mano nemeilikaujantis balsas tegul pagaliau vieną sykį jus pasieks, o kadangi tiesos nenorite klausytis po vieną, klausykitės visi kartu* (LXXXIX. 19).

Taigi, Seneka atrodo griežtas mokytojas. Tačiau, kita vertus, jis jautrus, supratingas ir linkęs skelbti atlidumą. Pvz., tuo atveju, jei kas nors ir nuskriaudė mus, ir padarė gera, ragina pamiršti skriaudą, prisimenant tik gerą darbą (LXXXI. 6). Išnaršęs vidinį žmogaus pasaulį autorius puikiai supranta, kad užklupus kokiai nors negandai sunku nepasiduoti sielvartui, sutramdyti ašaras (LXVIII. 1; XCI. 3), tad reikalauja tik širdgėlos saiko.

Mus pasiekė 124 Senekos laišakai. Spėjama jų buvus gal trečdaliu daugiau, bet galiniai neišliko. Tačiau esminius dalykus autorius pasakė, ir šiuolaikiniame reliatyvumo kupiname pasaulyje jo laiškų žinios – aiškiai suformuluoti, kategoriškai reikalaujami moralės principai – gali pagelbėti ne tik siekiantiems tapti filosofais, bet ir mums visiems: ir jauniems, ir seniems, ir sveikiems, ir ligotiems, ir tuomet, kai sekasi, ir tuomet, kai nesiseka, ir tuomet, kai mėgaujamės gyvenimu, ir tuomet, kai artinasi mirtis.

Dalia Dilytė

 I L A I Š K A S

Seneka sveikina mieląjį Lucilijų

1. Daryki taip, mielas Lucilijau: atsikovoki save ir laiką, kurį iki šiol iš tavęs pagrobdavo arba pavogdavo kiti ar kuris pats pranykdavo, taupyki bei saugoki. Patikėki, iš tiesų yra taip, kaip rašau: dalį laiko žmonės iš mūsų plėšte išplėšia, dalį atima nejučiom, dalis dingsta savaime. Tačiau gėdingiausia netekti jo per apsileidimą. Įsižiūrėki atidžiai: didžiausia gyvenimo dalis praeina mums darant klaidas, didelė – nieko nedarant, o visas gyvenimas – darant ne tai, ką reikia. 2. Ar galėtum nurodyti man žmogų, kuris brangintų laiką, kuris vertintų dieną, kuris suvoktų, jog kasdien miršta? Juk klystame laukdami mirties ateityje: didžiąja dalimi ji jau yra mus ištikusi, nes prabėgusį gyvenimo tarpsnį valdo mirtis. Taigi veik taip, mielas Lucilijau, kaip ir rašai veikiąs: nepraraski nė valandos. Jeigu prie šiandienos ranką pridėsi, tai mažiau priklausysi nuo rytojaus. 3. Beatidėliojant ir gyvenimas prabėgs. Viskas, Lucilijau, svetima, tik laikas – mūsų. Gamta mums davė galią, kurią paveržia kas tik nori, valdyti šį vienintelį prabėgantį ir išnykstantį dalyką. Ir kokia mirtingųjų kvailybė, kai jie, gavę kokį mažmožį ar niekniekį, už kurį visai nesunku atsimokėti, rūpestingiausiai stengiasi atsilyginti, tačiau nė vienas žmogus, atėmęs iš kito laiką, nemano esąs skolingas, nors laikas yra vienintelis dalykas, kurio net ir labai dėkingas būdamas, niekas negali gražinti. 4. Galbūt paklausi, kaip elgiuosi aš, tavo patarinėtojas? Prisipažinsiu atvirai: kaip netaupus, bet stropus žmogus. Aš tvarkau savo išlaidų apyskaitą. Nepasakyčiau, kad